

СТАН ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

THE STATE AND DETERMINATION OF MILITARY CRIME DURING A SPECIAL PERIOD IN UKRAINE

Корнієнко М.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ

Недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення військової сфери, критичний стан матеріально-технічної бази, озброєння, військової техніки, низький рівень забезпечення та підготовки військовослужбовців для ЗС України, призводять до стрімкого зростання військової злочинності.

Детермінантами вчинення військових злочинів на макрорівні є різні за характером суспільні відносини: економічні, політичні, соціальні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, культурно-виховні, соціально-психологічні, та ін. фактори.

Детермінанти військової злочинності в умовах особливого періоду в Україні на мікрорівні є: психічні відхилення; психологічні проблеми; наявність в частини військовослужбовців у минулому проблем із законом; невисокий рівень правової поведінки та культури; недостатня профілактична робота військових командирів і начальників; свідоме замовчування фактів нестатутних відносин в колективі військовослужбовців тощо.

Основними детермінантами військової злочинності в умовах особливого періоду на індивідуальному рівні є: матеріальні труднощі військових, їх незадовільне соціальне забезпечення й соціальний захист їх сімей; психічні та психологічні відхилення, сформовані у військовослужбовців як до, так і під час несення військової служби в одностатевому колективі; вживання алкоголю та наркотиків; правовий нігілізм; незадовільна педагогічна й виховна робота військових командирів з конкретними підлеглими, які потребують підвищеної уваги та наставництва; недостатня кількість військових психологів і невідповідність форми й змісту їх діяльності викликам сучасної армії тощо.

В більшості країн світу проблеми, з якими стикаються військові формування, вирішують на законодавчому та урядовому рівнях. Лише за допомогою послідовних заходів загальнодержавного характеру, підкріплених розумінням та підтримкою суспільства, можна успішно протидіяти кримінальним правопорушенням у військових формуваннях, у зв'язку з чим варто констатувати, що першочерговими заходами для запобігання військовій злочинності в умовах особливого періоду в Україні має стати розробка з урахуванням внутрішньої та зовнішньополітичної ситуації в країні дієвої та сучасної доктрини військової безпеки України, яка в першу чергу має передбачати належне матеріальне та соціальне забезпечення військовослужбовців та їх сімей.

Ключові слова: військова злочинність, стан військової злочинності, детермінація військової злочинності, особливий період в Україні.

The imperfection of the regulatory, legal, organizational, financial, personnel and information support of the military sphere, the critical state of the material and technical base, weapons, military equipment, low level of supply and training of military personnel for the Armed Forces of Ukraine, lead to a rapid increase in military crime.

At the macro level, the determinants of war crimes are social relations of different nature: economic, political, social, legal, organizational, managerial, ideological, cultural, educational, socio-psychological, and other factors.

The determinants of military crime in the conditions of a special period in Ukraine at the micro level are: mental disorders; psychological problems; some servicemen's past problems with the law; low level of legal behavior and culture; insufficient preventive work of military commanders and superiors; deliberate concealment of the facts of non-statutory relations in the military team, etc.

The main determinants of military crime in a special period at the individual level are material difficulties of the military, their unsatisfactory social security and social protection of their families; mental and psychological deviations formed in servicemen both before and during military service in a same-sex team; alcohol and drug use; legal nihilism; unsatisfactory pedagogical and educational work of military commanders with specific subordinates who need increased attention and mentoring; insufficient number of military psychologists and inconsistency of the form and content of their activities with the challenges of the modern army, etc.

In most countries of the world, the problems faced by military formations are addressed at the legislative and governmental levels. Only through consistent measures of a nationwide nature, backed by the understanding and support of society, can criminal offenses in military formations be successfully countered, and therefore it should be noted that the priority measures to prevent military crime in a special period in Ukraine should be the development of an effective and modern doctrine of military security of Ukraine, which should primarily provide for proper material and social security, taking into account the internal and foreign policy situation in the country.

Key words: military crime, state of military crime, determination of military crime, special period in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення військової сфери, критичний стан матеріально-технічної бази, озброєння, військової техніки, низький рівень забезпечення та підготовки військовослужбовців для ЗС України, за справедливим твердженням В. В. Семенченко, призводять до стрімкого зростання військової злочинності [1].

«Стан ЗС України, як і оборонно-промислового комплексу, характеризується глибокою депресією. Небезпечних масштабів набула багаторічна тенденція зниження військово-технічного потенціалу ЗС України та інших військових формувань. Потребує прискорення процес реформування діяльності правоохоронних органів, призначених забезпечувати національну безпеку, права і свободи людини. Недостатньо враховується та обставина, що

в суспільстві відбувається політична радикалізація, мають місце екстремістські настрої і прояви, що створює загрозу громадському спокою, державному суверенітету і територіальній цілісності України». Так, ще у 2012 році учасниками Парламентських слухань охарактеризовано стан Воєнної організації та сектору безпеки України [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. За період незалежної України проблемам військової злочинності присвятили свої праці: О. М. Артеменко, В. В. Бабаніна, В. М. Білоконев, П. П. Богущкий, В. П. Бодаєвський, І. В. Боднар, В. В. Бондарєв, В. О. Бугаєв, М. Б. Головка, В. К. Гришук, В. С. Давиденко, Ю. П. Дзюба, С. І. Дячук, М. М. Івлєв, Д. В. Казначеева, М. І. Карпенко, В. І. Касинюк, Т. Ю. Касько, В. А. Клименко, Є. С. Ковалєвська, І. М. Коропатнік, Я. С. Кулькіна,

Д. Ю. Купар, Ю. Б. Курилюк, В. В. Кухар, Б. Д. Леонов, І. І. Митрофанов, А. Р. Мухамеджанова, В. О. Навроцький, Т. Б. Ніколаєнко, А. Овчаренко, А. М. Ониськів, М. І. Панов, О. Р. Полегенька, В. П. Попович, Є. Б. Пузиревський, О. М. Сарнавський, М. М. Сенько, О. В. Столярський, О. С. Ткачук, М. С. Туркот, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов, І. О. Харь, Г. І. Чангулі, В. В. Шаблицький, В. А. Шершенькова, О. О. Шкута та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає у проведенні системного аналізу стану і динаміки військової злочинності в умовах особливого періоду в Україні, сукупності соціально-демографічних ознак військовослужбовців, що вчиняє дезертирство в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російська агресія проти України, розпочата окупацією, а згодом анексією АР Крим, військові дії на Сході України стали підставою запровадження в Україні особливого періоду, Підстава - Указ Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», що не лише позначилися загальної статистиці злочинності в державі, а й неабияким чином вплинуло на стан та динаміку військової злочинності.

Так, протягом 2013 року в Україні було зареєстровано 563 560 кримінальних правопорушень, з яких 369 – військові кримінальні правопорушення.

З лютого 2014 року Україна фактично опинилася в стані неоголошеної війни з РФ, у зв'язку з чим РНБО України 14 квітня 2014 р. розпочала антитерористичну операцію (АТО), спрямовану на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань, а з 30 квітня 2018 р. АТО було переформатовано в Операцію Об'єднаних сил (ООС)[3, с. 8].

Проведені аналітичні дослідження за період з 2013 по 2021 роки засвідчили, що з 2013 року по 2018 рік щорічно в державі вчинялося більше 0,5 млн. кримінальних правопорушень. З 2018 року по 2022 рік тенденція їх вчинення почала різко зменшуватися. Незважаючи на загальне скорочення у 2014 році в порівнянні з 2013 роком загальної злочинності, кількість вчинених військових кримінальних правопорушень, протягом досліджуваного періоду, зростає більше ніж в 11 разів (з 369 в 2013 році до 4153 у 2014 році).

В контексті загальної злочинності показник вчинення військових кримінальних правопорушень з 0,065% у 2013 році виріс майже до 1%, і залишався порівняно стабільним протягом останніх семи років, у зв'язку з чим можемо зробити висновок, що основною причиною стрімкого зростання військової злочинності стала зміна військово-політичної ситуації в державі, яка до 2014 року залишалася більш-менш стабільною.

В процесі нашого дослідження детермінація військової злочинності в умовах особливого періоду в Україні нами розглянута на макро-, мікро- й індивідуальному рівнях, що фактично відповідає діалектичному співвідношенню загального, особливого та одиничного.

Детермінантами вчинення військових злочинів на макrorівні є різні за характером суспільні відносини: економічні, політичні, соціальні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, культурно-виховні, соціально-психологічні, та ін. фактори.

На даному етапі розвитку і реформування вітчизняної армії особливо значущими серед них є: глибока соціально-економічна й фінансова криза в державі; дисбаланс соціальної функції держави; штучне гальмування законодавчого процесу щодо нормативно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців; моральний занепад українського суспільства; аномія та беззаконня; прорахунки й непослідовність реформи ЗС України тощо [4, с. 118], стали причиною недосконалості законодавчої бази; не сформованості ефективної системи розв'язання проблем оборони і безпеки; неефективного використання

ресурсів, що виділяються для підтримання на належному рівні вітчизняної армії; несформованості вітчизняного оборонно-промислового комплексу; занепаду більшості оборонних підприємств; недоліків кадрової політики; загострення соціальних проблем військовослужбовців тощо.

Окремого, значного впливу на стан військової злочинності здійснюють суттєві прорахунки в реалізації молодіжної політики. Проблемами молоді майже не опікуються органи місцевої влади та інші державні органи, що певною мірою зумовлює зростання злочинності серед неповнолітніх. Ще до призову на військову службу значна кількість молоді фактично втягується до протиправної, а то й до відвертої злочинної діяльності. Після призову на службу колишні правопорушники нерідко продовжують підтримувати зв'язки зі злочинними групами, учасниками яких вони були [4. 121].

Детермінанти військової злочинності в умовах особливого періоду в Україні на макrorівні у своїй переважній більшості пов'язані з особливостями ставлення самих військовослужбовців до проходження та несення військової служби.

До основних із них слід віднести: психічні відхилення; психологічні проблеми; наявність в частини військовослужбовців у минулому проблем із законом; невисокий рівень правової поведінки та культури; недостатня профілактична робота військових командирів і начальників; свідоме замовчування фактів нестатутних відносин в колективі військовослужбовців тощо.

Основними детермінантами військової злочинності в умовах особливого періоду на індивідуальному рівні є: матеріальні труднощі військових, їх незадовільне соціальне забезпечення й соціальний захист їх сімей; психічні та психологічні відхилення, сформовані у військовослужбовців як до, так і під час несення військової служби в одностатевому колективі; вживання алкоголю та наркотиків; правовий нігілізм; незадовільна педагогічна й виховна робота військових командирів з конкретними підлеглими, які потребують підвищеної уваги та наставництва; недостатня кількість військових психологів і невідповідність форми й змісту їх діяльності викликам сучасної армії тощо [4, с. 119].

За справедливим твердженням М. О. Семенишина кримінологічна ситуація, яка склалася нині в Україні, є суттєвим дестабілізатором суспільного життя. Це є особливо відчутним на тлі кардинальних змін, що відбулися останнім часом у житті суспільства. Швидкі, великомасштабні й багато в чому негативно забарвлені соціальні процеси загострили стан боротьби зі злочинністю, включно з протиправною поведінкою. Збройний конфлікт у зоні АТО, ООС на території Донецької та Луганської областей, фактична війна з РФ зумовили серйозні зміни в державі, а отже, спричинили тенденцію до загострення злочинності [3, с. 63].

Погоджуючись із справедливою позицією І. Г. Богатирьова, варто зазначити, що військова злочинність сьогодні вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену й перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою, однак алгоритму дій для її нейтралізації кримінологічна наука до сьогодні так і не запропонувала [4, с. 114–120].

В більшості країн світу проблеми, з якими стикаються військові формування, вирішують на законодавчому та урядовому рівнях. Лише за допомогою послідовних заходів загальнодержавного характеру, підкріплених розумінням та підтримкою суспільства, можна успішно протидіяти кримінальним правопорушенням у військових формуваннях [4, с. 120–121], у зв'язку з чим варто констатувати, що першочерговими заходами для запобігання військовій злочинності в умовах особливого періоду в Україні має стати розробка з урахуванням внутрішньої та зовнішньополітичної ситуації в країні дієвої та сучасної доктрини військової безпеки України, яка в першу чергу має передбачати належне матеріальне та соціальне забезпечення військовослужбовців та їх сімей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семененко В. В. Загальносоціальне запобігання злочинам як передумова здійснення віктимологічної профілактики грабежів. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів* : тези доповідей круглого столу (Київ, 29 квітня 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 215 с.
2. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України» Постанова Верховної Ради України; Рекомендації від 05.07.2012 № 5086-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5086-17#Text>
3. Семенишин О. М. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (За матеріалами операції Об'єднаних сил) : монографія. Київ : Дакор, 2020. 550 с.
4. Дмитренко Н. А., Шкута О. О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Херсон : Гельветика, 2022. 186 с.